

sem taníthatott. Ezt pótolhatta némileg, hogy 1989 után Debrecenben és Budapesten volt vendégprofesszor, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem díszdoktorává avatta, s az MTA külső tagjává választotta. Az is figyelmet érdemel, hogy Egyed Ákos a *Falu, város, civilizáció* című korszakos monográfiája után – melynek jelentőségével csak az idősebb pályatárs, Imreh István munkái állíthatók párhuzamba – egy negyedszázadon át önálló kötetet nem publikálhatott, s könyveinek nagyobbik része csak a rendszerváltozás után jelenhetett meg.

Mivel Egyed Ákos általában tartózkodik attól, hogy tanulmányaiban személyes mozzanatokra térjen ki, erre vonatkozóan leginkább egy esszéjéhez fordulhatunk, melyben a családi emlékezetben őrzött anyai dédapjára,

a honvédtizedes Nagy Áronra emlékezik, valamint gyermekkori és fiatal kutatói emlékeit is felidézi (*Utam 1848-hoz*, Látó, 1998/3. 76–81.). Ezt az írását fejezi be a következő, hitvallásnak tekinthető mondattal: „a történettudomány feladatai közé tartozik egy adott korban a cselekvés alternatíváinak a felmutatása”. A személyes kötődés és a források mennél szélesebb körének a megszólaltatása egyaránt a titka lehet a szerző írásmódjának, melyhez társul az a tudományban betöltött – utóbb intézményesült – vezető szerep, ami méltán váltotta ki a szakma és a szélesebb nyilvánosság szeretetét és megbecsülését. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület által megjelentett emlékkönyvet ennek a tiszteletnek a jeleként is olvashatjuk.

Restás Attila

**Antal Tamás: Város és népképviselő.
Az 1848:XXIII. tc. és intézményei Debrecenben (1848–1872).
Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2011. 352 lap.**

Amikor Debrecen szerepét kívánjuk jellemezni az 1848/49-i szabadságharcban, közhelyszerűen szoktunk hivatkozni a „szabadságharc fővárosa” (ezzel a címmel jelent meg 1948-ban a Szabó István által szerkesztett centenáriumi kötet), vagy a „magyar szabadság őrvárosa” megtisztelő kifejezésekre (utóbbival maga Kossuth Lajos illette városunkat). Magyarázatuk közismert. 1849 legelején az osztrákok által veszélyeztetett Pestről a szabadságharc kormányzervei, beleértve az országgyűlést is, Debrecenbe költöztek. Jött Kossuth Lajos is – 1848 szeptemberétől az Országos Forradalmi Bizottmány elnöke –, hogy innen irányítsa az ország védelmét. Azt, hogy Debrecen városa, ill. lakossága hogyan vett részt ezekben az eseményekben, hogyan tudta segíteni a veszélyeztetett értékek védelmét, a történészek rendszerint alárendelték az országos érdekeket kifejező eseményeknek. A hamarosan megindult tavaszi hadjárat sikerei, a Debrecenben kihirdetett trónfosztás a debreceni tartózkodást a szabadságharc történetének

kényszerű, de fényes eseményei közé szokták sorolni, amelyekben a város lakossága is lelkesen vett részt.

Antal Tamás könyvében az érem másik („város felőli”) oldalát vizsgálja. De még ezen belül sem elsősorban a lakosság közvetlen részvételét kívánja bemutatni az eseményekben, hanem inkább a városvezetés előtt a forradalmi törvényhozás által megnyitott új lehetőségeket és azok kihasználását, ill. az alkalmazás során felmerült problémákat. Az 1848:XXIII. törvénycikket – a szabad királyi városok jogállásáról – Magyarország utolsó rendi országgyűlése hozta, de már a márciusi forradalom kirobbanása után, 1848 áprilisában. Bemutatása, értelmezése így természetesen nem választható el a történelmi előzményektől, mint ahogyan a törvény hatásának, következményeinek vizsgálatában sem, legalábbis az 1867. évi kiegyezést követő 1872-i új rendezésig. A munka kronológiailag ennek megfelelően két nagyobb részre oszlik. Az első részben a szabad királyi városok ügyének országgyűlési tárgyalásával, valamint annak

helyi érvényesítésével ismerkedhetünk meg, a másodikban – amelynek terjedelme természetesen jóval meghaladja az elsőét – pedig a debreceni népképviselői közgyűlés történetével, a polgári haszonvételi jogok szabályozásával, továbbá a debreceni vegyes bíróság történetével ismerkedhetünk meg. A kötetet – függeléként – egy debreceni polgár, Sesztina-Nagybákay Jenő életének rövidebb áttekintése zárja.

A szerző persze az országgyűlési események bemutatása során sem elégedett meg az eddigi feldolgozásokkal, Debrecen esetében pedig – megfelelő historiográfiai előzmények híján – túlnyomórészt levéltári forrásokra kellett támaszkodnia. Az általa felhasznált anyag lehetőséget nyújtott számára, hogy ne csak az érvelések, viták száraz tényeit ismeresse, hanem életközelségbe hozza az azokban feltűnő személyeket is. Országos szinten a reformkor számos ismert országgyűlési követe (illetve a hamarosan bekövetkező forradalomban is szerepet játszó politikusa) mutatkozik be kedvező vagy kevésbé előnyös oldaláról. Debrecen esetében pedig több, a 19. század közepének városformáló egyénisége álláspontjával ismerkedhetünk meg, olyanokéval, akiknek nevét (vagy legalábbis családjukét) az utókor közterületek vagy utcák nevében öröklötte meg (Poroszlay Frigyes, Komlóssy Imre, Simonffy Imre stb.).

A forradalmat megelőző utolsó, 1847/48-i rendi országgyűlésen a szabad királyi városok helyzetének – jogállásának, igazgatásának, gazdálkodásának – kérdéseit szerették volna tisztázni. A megyék követei által uralt alsó táblán időnként heves, indulatoktól is fűtött vitákon csaptak össze az álláspontok. Hiába vehettek részt az alsótábla ülésein a szabad királyi városok követei is, ha az 1825/27. évi országgyűlés megerősítette, hogy mindösszesen egyetlen, közös szavazattal rendelkeznek, így érdekeiket nem tudták érvényesíteni. A követek állásfoglalása, érvelései nyomán a kötetben megelevenednek a társadalom nemesi és nem nemesi rétegeinek mára gyakran közhelyként ismételtetett ellentétei, néha szemléletesen is. Amikor a vita során pl. Tóth Lőrinc, a felvidéki bányaváros, Breznóbánya követe a magyar nemességet „elkorcsosult, eladósodott, koldus és bocskoros arisztokráci-

ának” nevezte, Asztalos Pál, Máramaros megye követe egy hasonlattal próbálta megvédeni osztályos társait. Mind a nemességet, mind a polgárokat (utóbbiakat „bourgeoisie”-nak nevezve) hüvelyében nyugvó kardhoz hasonlította, de míg a nemesség ezeréves, kívülről „őszerű, rongyos” hüvelye „nemes acélt” rejt, addig a polgárok „bársony, gazdagon aranyozott, pompás” kardhüvelyében cinből készült fegyvert találhatunk (23. lap). Az ilyen viták természetesen nemigen vitték előre a városok ügyét. A városi törvény így csak a forradalom kirobbanását követően születhetett meg.

Az ún. áprilisi törvények végül a hazai társadalom polgárosodását segítették elő. Szükség volt az átalakításra Debrecen közigazgatása esetében is, amely szerző szerint „késő feudális rendi jellegzetességeket” mutatott (98. lap). A városnak a forradalmi törvény nyomán kellett megújítania tisztikarát és megválasztani tanácsának tagjait, a tanácsnak pedig olyan kérdésekkel kellett foglalkoznia, mint a polgári haszonvételi jogok (failleték-, legeltetési jog, szántóhasználat, borkimérési jog) újra szabályozása. A jegyzőkönyvek azt igazolhatják, hogy a közigazgatás újjászervezése még a frissen megválasztott népképviselői tanács számára is könnyebb feladat volt, mint a korábbi társadalmi- és jogi különbségekből (polgárjog, házbirtoklás, legelőhasználat) származó megkülönböztetések kiküszöbölése. A kényes kérdések megtárgyalására azonban viszonylag kevés idő jutott, a népképviselői szervek működése ugyanis nem lehetett folyamatos. A neoabszolutizmus éveiben a választott tisztségviselők és szervek működését kétszer is szüneteltetni kellett. Az 1848-ban ígéretesen indult folyamatot 1849 nyarán megtörte a szabadságharc leverése (a tanács ekkori utolsó ülése 1849. július 28-án volt), s hiába alakultak újjá szervei 1860-ban az októberi diplomát követő „provizórium” időszakában (első ülésére december 17-én került sor), működésük most is kérészetűnek bizonyult (utolsó ülés 1861. november 9-én). A város nem kívánt beletörődni a kedvezőtlen politikai fordulatba, de ezzel is csak a hatóságok rosszallását vonta magára. A közgyűlés 1861-i utolsó ülésein a testület rögzítette panaszait, amire a hatalom (a visszaállított

Helytartótanács) az inkriminált jegyzőkönyvi lapoknak a megsemmisítését (azaz a jegyzőkönyvből való kitépését) rendelte el. Azt, hogy ma ezeket az eseményeket mégis ismerjük, annak köszönhető, hogy a jegyzőkönyvből titokban másolatot készítettek, amit rejtkehelyen sikerült megőrizni. Talán ez a bosszúság is magyarázza, hogy a város a kiegyezést követően sem mérsékelte politikai radikalizmusát, s elmarasztalta azokat a vezetőit és hivatalnokait, akik a neoabszolútizmus rendszerében is tisztségükben maradtak. A szerző ezt a viselkedést méltánytalannak tartja, hiszen az elmarasztaltak közül többen már a forradalom napjaiban is szolgálták a várost, s tisztségükben való maradásuk nem feltétlenül megalkuvást jelentett, hanem az attól való félelem következménye volt, hogy visszalépésük esetén a hatalom a városnak igazán ártó vezetőket ültethet helyükre (155. lap). Az 1867-ben megválasztott tisztségviselők és az 1867. május 22-én összeülő népképviseleti közgyűlés létjogosultságát azután a városok jogállását megváltoztató, a törvényhatóságú városok létrehozásáról szóló 1870. évi XLII tc. szüntette meg. Debrecen ismét elégedetlenkedett, hiszen tanácsa szerint a törvény – a hivatali jogkörök alapos szűkítésével – „közigazgatási gépezet szintjére” süllyesztette a városi igazgatást. „Engesztelhetetlen ellenzékiességét” azzal is kifejezte, hogy egyik országgyűlési képviselőjévé Tisza Kálmánt választotta.

Antal Tamás munkájának az országos események visszatükröződése csak periférikus része. Mégsem mellőzheti annak vizsgálatát, például hogy hogyan fogadták a városban a forradalomnak a polgárosodást célzó intézkedéseit, és hogyan tudtak azokkal élni. Ezzel kapcsolatban a kötet néhány megállapítása akár a köztudatban rögzült véleményeket is megváltoztathatja. Így annak részletezése, hogy a kormányzervek ill. a forradalmi országgyűlés több tagjának a városba költözése 1849 elején számos konfliktust okozott az ide érkezők elszállásolásától és élelmezésétől kezdve a nemzetőrséghez való csatlakozás erőltetéséig és a hadsereg ellátását segítő fogatok biztosításáig. Az is igaz, hogy 1849-ben a város irányításába az Országos Honvédelmi Bizottmány kezébe került, ami nagyban

korlátozta a saját kezdeményezéseket. A lakosságot ekkor sújtó közvetlen nehézségeket pedig hamar meghaladták a várost megszálló cári orosz csapatok által okozott károk, amelyek képesek voltak feledtetni a forradalmi idők nehézségeit.

A szerző egy helyütt mentegetőzik, hogy „a tanulmány stílusa néhol talán túlságosan lajstromozónak tetszik” (216. lap). Mentegetőzésre azonban aligha lenne szüksége. Kétségtelen, hogy egy tisztségviselői/képviselői névsort nemigen lehetne a „lajstromozástól” eltérő módon beilleszteni, a könyv szöveges részében azonban a tényanyagon túl mindig találunk értékelést, önálló – akár a témával eddig foglalkozó történetírók véleményével ellentétes – megállapításokat. Egyik bírálata a jelen recenzió készítőjét is elérte, aki a Debrecen történeti monográfia 3. kötetében (a 30. lapon) – a szerzőnél felszínebb forrásismerete alapján – úgy vélte, hogy az 1861-i közgyűlésbe „csak az 1848 óta elhalt tagok helyett választottak újakat”. Tévedésemet – személyes találkozásunk alkalmával – már korábban elismertem, amire szerző egy lábjegyzetben utal is (140. lap). Hadd éljek azonban ezúttal – egy másik vonatkozásban – magam is egyfajta ellenvéleménnyel. Antal Tamás mindenben korrekt, lényegre törő munkájában annyira a három „népképviseleti” időszakra (1848/49, 1860/61, 1867/1872) összpontosít, hogy ennek érdekében mellőzi az 1848–1867 közötti időszak jóval terjedelmesebb részét kitöltő, de nem az 1848-i törvény értelmében hivatalukba került tisztségviselőit, képviselőit. Az, hogy Poroszlay Frigyes vagy Csorba János polgármesteri tevékenysége kimaradt (utóbbiról mindössze egyszer olvashatunk, amikor éppen távozik tisztségéből), a téma koncentrációja folytán még érthető, azt azonban, hogy a tisztségviselők névsorában sem ők, sem a polgármesterségük alatt funkcionáló tanácsstagok egyáltalán nem szerepelnek, mégis furcsállhatjuk. Legalább egy szögletes zárójeles említést megérdemelték volna. (Csorba János már csak azért is, mert – bár 1853–1859 közötti polgármestersége számos vitára adott alkalmat –, mégis tény, hogy ő vezette ki Debrecen már-már végzetessé váló eladósodásából.)

Antal Tamás az általa vizsgált időszakot a „19. századi magyar közigazgatás-történet sajátos átmeneti időszakának” tekinti. Ugyanakkor egy percig sem tagadja, hogy rokon-szenvezik Debrecennel, szülővárosával és az itt lakókkal. Ezt tanúsíthatja az Előszó mot-tójaként megjelenő Petőfi versidézete mondanivalója: „Hej, Debrecen, / Ha rád emlékezem!... / Sokat szenvedtem én tebened, / És mindamellet / Oly jólesik nekem, / Ha rád emlékezem!). De ezt erősíti meg az egész

kötet szellemissége, ahogyan igyekezik a város vezetőit „a sokszor kaotikus és tétova, szépítetlen valóság ismertetése” során „e még oly kiemelkedő korszakra is karakterisztikus és természetes emberi bizonytalanságaikat” tudomásul véve bemutatni (217. lap). A kötet a korszakkal foglalkozó további történeti munkák számára mindenképpen nélkülözhetetlen lesz, de szívesen ajánlhatjuk a városunk múltja iránt érdeklődő nem szakmabeli olvasóknak is.

Ifj. Barta János

**Csaba László – Fogarasi József – Hunya Gábor (szerk.):
European Integration: First Experiences and Future Challenges
(Európai integráció: Első tapasztalatok és a jövő kihívásai)
Partium Press, Oradea 2011. 270 lap**

A könyv a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem Közgazdasági Karán 2009. október 22–24. között megrendezett *International Conference on Emerging Economies* konferencia előadásainak tanulmányváltozatait tartalmazza. A témaválasztás különösen aktuális ma, amikor az európai nemzeteknek, az európai közösségnek szembe kell nézniük a válság okozta hatásokkal. Az *Egyetemi konferenciasorozat* első kiadványaként, 2011-ben angol nyelven publikált könyv tanulmányai átfogó képet nyújtanak a témát érintő tudományos eredményekről. A konferencia fő célja ugyanis a legújabb gazdasági elemző módszereknek, valamint az európai integráció politikai és társadalmi aspektusainak elemzése és megvitatása volt, különös figyelmet fordítva a közép- és kelet-európai országok feltörekvő gazdaságaira, egyszersmind tudományos fórumot szolgáltatva egy lehetséges integrált szemlélet kialakításához.

A tanulmánykötet, a konferencia tematikai struktúráját követve, öt fejezetből áll. Az első, *European Integration and The Crisis* című fejezet a plenáris ülések előadóinak tanulmányait mutatja be. A további fejezetek a konferencia fő témájához közvetlenül, vagy közvetve kapcsolódó fontos kérdéseket elemez-

nek, különös tekintettel a közép- és kelet-európai, valamint a romániai gazdasági-társadalmi helyzet aktuális problémáira. A kötet második fejezetében az európai és regionális kihívásokról esik szó (*European and Regional Challenges*), amelyet az *Agriculture and Rural Economy* elnevezésű fejezet követ. A negyedik fejezet az üzleti szervezetek teljesítményét világítja meg több oldalról (*The Performance of Business Organizations*), míg a befejező fejezet a tudás és az üzleti etika szerepét elemzi az európai integráció folyamatában (*Knowledge and Business Ethics in the Process of EU Integration*).

A szerzők között olyan neves külföldi és magyar kutatók találhatók, mint Daniel Daianu volt román pénzügyminiszter, Csaba László akadémikus, a Közép-Európai Egyetem professzora, Hunya Gábor a Bécsi Nemzetközi Gazdaságösszehasonlító Intézet (WIIW) tudományos tanácsadója, Vincze Mária professzorasszony, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Karának tanára, Fertő Imre professzor, a Corvinus Egyetem üzleti tudományok doktori iskolájának vezetője. Az említett szerzők mellett a kötet további romániai magyar kutató tanulmányait is tartal-